

۸۰ سال قبل اینجا قبرستان بود

موضوع:
محل دفن
افسران و سربازان
خارجی

ویژگی:
با تصویب
مجلس، محلی در
امیرآباد گورستان
آمریکایی‌ها شد

درخواست آمریکایی‌ها را برای ساخت گورستانی برای خاکسپاری آمریکایی‌هایی که در ایران کشته می‌شدند، پذیرفت و با تصویب مصوبه‌ای، بیش از ۲۸ هزار مترمربع از زمین‌های امیرآباد را در اختیار آنها گذاشت تا گورستان کشته‌شدگان را بسازند. آنها قبرستان کوچکی را در بخشی از محله امیرآباد که اکنون گوشه‌ای از دانشگاه تهران است، احداث کردند. «مظاهری حرف‌هایش را اینگونه ادامه می‌دهد: «در آن زمان هر مقطع سنی از بچه‌های امیرآباد برای خودشان یک اکیپ ۱۵ تا ۱۰ نفره داشتند که همیشه باهم بودند. پاد هست آن زمان من و دوستانم، برای بازی به این قبرستان می‌رفتم. متأسفانه آمریکایی‌ها برای دفن امواتشان زمین را زیاد حفر نمی‌کردند. به همین خاطر اغلب اسکلت این افراد از خاک بیرون می‌زد. ما هم سر نترسی داشتیم و اسکلت این افراد را به چشم اسباب‌بازی و وسیله سرگرمی می‌دیدیم.»

«کمتر فردی از ساکنان امروز محله امیرآباد یا رهگذرانی که هرروز از اینجا عبور می‌کنند می‌دانند بیش از ۸۰ سال قبل در این محدوده قبرستان مخصی دفن اموات آمریکایی‌ها وجود داشته است. در سال‌های حضور آمریکایی‌ها و ویا و تیغوس در تهران شیوع پیدا کرد و تعدادی از نظامیان بر اثر این بیماری‌ها جان خود را از دست دادند و برخی از این سربازان و افسران آمریکایی نیز به دلایل مختلف مانند کهولت سن یا بیماری‌های دیگر از دنیا رفتند. به همین دلیل برای دفن اموات خود به قبرستان نیاز داشتند. در سال ۱۳۲۳ مجلس شورای ملی

حدود ۳۰ هزار نیروی آمریکایی پس از اشغال ایران از سوی متفقین، وارد تهران و به دستور احمد قوام، نخست‌وزیر وقت در اراضی امیرآباد اسکان داده شدند. تنها شرطی که قوام در نظر گرفت این بود: «طبق نظر

وزارت جنگ تکمیل ساختمان مزبور طوری انجام شود که بعداً برای ارتش ایران مورد استفاده باشد.» بدین ترتیب، ستاد فرماندهی نیروی آمریکا در خلیج فارس به فرماندهی ژنرال دونالد در امیرآباد مستقر شد. در مدت حضور آنها حوادث و اتفاقات متعددی رخ داد که باعث شد تعدادی از این سربازان و افسران بمیرند. به همین خاطر در محله امیرآباد قبرستان اختصاصی برای خودشان ایجاد کردند. رضا مظاهری از ساکنان قدیمی محله امیرآباد درباره مرگ و دفن نظامیان آمریکایی در امیرآباد می‌گوید:

ماجرای تلخ کارگذاشتن مین و سیم خاردار در محله

ویژگی:
امکانات ویژه
آمریکایی‌ها بود و
برای اهالی محل
سودی نداشت

موضوع:
نخستین
امکانات
خدماتی و
رفاهی

آمریکایی‌ها برای سکونت راحت خود امکانات و تأسیسات بسیاری در زمین‌های محدوده جلالیه مهیا کرده بودند تا خود کفا باشند. راه‌اندازی نخستین تصفیه‌خانه آب، ایجاد کارخانه برق و کارخانه یخ، تنها بخشی از تأسیسات مهم آنها در امیرآباد به شمار می‌رفت، البته علاوه بر این امکانات انواع باشگاه‌های خدماتی و رفاهی مانند باشگاه پاتیناژ، اسب‌سواری و... نیز در این محدوده راه‌اندازی شد، اما این امکانات برای اهالی سودی نداشت و حتی چندین جنازه هم در نهایت روی دست آنها گذاشت. علی‌اگرچه از ساکنان قدیمی محله امیرآباد درباره این موضوع می‌گوید: «از خیابان شهید فکوری تا ملاصدرا کنونی، محل اسکان آمریکایی‌ها بود. آنها برای سهولت زندگی در این بخش امکانات بسیاری را ایجاد کردند. تعمیرگاه و مرکز موتور، ۵ خوابگاه که هر کدام ۱۴ اتاق داشت، حمام و دستشویی عمومی برای سربازان، ۱۲ ساختمان بهداشتی، ۵۲ ساختمان کوچک، تصفیه‌خانه آب با ظرفیت ۴۰۰ مترمکعب در شبانه‌روز، منبع آب، استخر کاشی‌کاری و رختکن، کارخانه برق با ۵ دستگاه مولد و کارخانه یخسازی به ظرفیت ۴۶ تن در روز، از جمله مراکز بود که آمریکایی‌ها ساختند تا در مدت حضورشان در پایتخت از آنها استفاده کنند. راه‌اندازی کارخانه یخ برای نخستین بار در ایران اتفاق افتاده بود و بخشی از یخ‌های مورد نیاز دربار در این کارخانه تامین و فرستاده می‌شد. آنها برای اینکه بتوانند از سرعت این تجهیزات جلوگیری کنند و غیر از خودشان افراد دیگری در این محدوده تردد نداشته باشند، دورتادور این محدوده را به عرض یک‌متر و نیم احفاری کرده بودند، سیم خاردار کشیده و مین کار گذاشته بودند تا در صورت ورود افراد غیر مجاز، مین‌ها منفجر شوند. چندین نفر هم به همین منوال فوت شدند. تعریف می‌کنند ۱۱ آبان سال ۱۳۲۳ جوانی در امیرآباد تهران وارد منطقه نظامی نیروهای متفقین شده و با انفجار مین کشته شد.» اما با خروج آمریکایی‌ها از این محدوده، پهلوی دستور جمع‌آوری این مین‌ها را داد. ابراهیمی می‌گوید: «آن زمان من و دوستانم کودک بودیم و اغلب در این محدوده بازی می‌کردیم، می‌دیدیم که نیروها برای خنثی کردن مین به این محدوده می‌آیند.»

کشف مهمات حوالی قلعه سرخ

این کار قزل قلعه در اختیار ساواک قرار گرفت. در نهایت در دهه ۵۰ زندان قزل قلعه تعطیل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به جای آن میدان میوه و تره‌بار دایر شد. البته موضوع به همین جا ختم نشد، چرا که در سال ۱۳۹۳ مهمات جنگی زیادی در زیرزمین یکی از خانه‌های این محدوده که نزدیک این زندان بود، کشف شد. مظاهری در ادامه درباره کشف مهمات در این محدوده می‌گوید: «در حالی که کارگران در حال حفر زمین بودند متوجه انبار گلوله و خمپاره‌های شدند که به جنگ جهانی دوم تعلق داشت.

پس از ورود آمریکا به جنگ جهانی دوم، بنا به درخواست بریتانیا، آمریکا ۳۰ هزار سرباز را به ایران روانه می‌کند؛ سربازانی که فقط وظیفه مونتاژ کردن سلاح و مهمات را به عهده داشتند. آنها توپ، تانک و سایر سلاح‌ها و مهمات را مونتاژ می‌کردند و از طریق راه‌آهن و جاده به شوروی می‌رساندند. آمریکایی‌ها شرکتی به نام «UKCC» را تأسیس کردند و با استفاده از خطوط ریلی و اجاره کردن ۴ هزار کامیون، حمل سلاح را از این طریق انجام دادند. در همان سال‌ها بود که آمریکایی‌ها ارتش ایران در تهران زاغه مهمات داشتند و یکی از این زاغه‌ها در همین میدان اسب‌دوانی جلالیه بود. در آن سال‌ها ارتش ایران از آلمان، سوئد و اشکودا (چک و اسلواکی) هم سلاح و مهمات خریداری می‌کرد. این احتمال وجود دارد که این گلوله‌های توپ کشف شده مربوط به خریدهای ارتش از آن کشورها بوده باشد.»

ناصرالدین شاه در یکی از سفرهای تفریحی خود به امیرآباد، دستور ساخت قورخانه (محل نگهداری سلاح) را در کنار روستای امیرآباد داد. قورخانه و اترقگاه دیروز، سالیان بعد زندان قزل قلعه شد و این روزها بازار میوه و تره‌بار است.

تاریخچه زندان قزل قلعه به دوران قاجار برمی‌گردد؛ زمانی که مسافران و کاروان‌های از راه رسیده در این مکان خستگی از تن خود می‌زدودند. رضا مظاهری، از ساکنان قدیمی محله امیرآباد، درباره قدمت و خاطرات قدیمی این مکان می‌گوید: «این قلعه در میان اهالی به قلعه سرخ معروف بود. قزل قلعه به‌عنوان کاروانسرای استفاده می‌شد که مسافران زنجان، گیلان و... در مسیر رسیدن به تهران در آن استراحت می‌کردند. در زمان ناصرالدین شاه تا زمان پهلوی اول از این مکان برای انبار کردن مهمات استفاده می‌شد. تا اینکه

پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ به دلیل افزایش دستگیری‌های گروهی مخالفان رژیم پهلوی و از آنجا که زندان قصر گنجایش این حجم از زندانیان را نداشت، نیاز به یک زندان جدید احساس شد. به همین خاطر تیمور بختیار، نخستین رئیس ساواک، تصمیم گرفت این قورخانه را به زندان قزل قلعه تبدیل کند. با انجام

موضوع:
قورخانه دیروز
بازار میوه و
تره‌بار امروز

ویژگی:
کشف
مهمات جنگ
جهانی دوم در
محله

